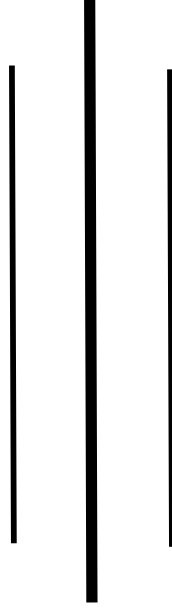

कार्यपालिकाबाट पारित मिति २०७८।०९।२३

नलगाड नगरपालिकाको स्वास्थ्य तथा सरसफाई निति २०७८

नलगाड नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
दल्ली जाजरकोट
कर्णालीप्रदेश, नेपाल

नलगाड नगरपालिका,जाजरकोट स्वास्थ्य तथा सरसफाई निति २०७८

१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले निशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवा र आकस्मिक स्वास्थ्य सेवालार्ई नागरिकको मौलिकहकको रुपमा स्थापित गरेको छ । संविधानको कार्य विस्तृतीकरणमा उल्लेख भए अनुसार नलगाडनगरपालिकाका सबै नागरिकलाई स्वास्थ्य पोषण तथा सरसफाई सेवामा समान पहुँच रउपभोग सुनिश्चित गर्दै संघीय संरचनामा गुणस्तरिय आधारभुत स्वास्थ्य सेवाप्रवाह गर्नु नलगाड नगरपालिकाको दायित्व हो । यस नगरपालिका भित्र नवजात शिशु तथा मातृ स्वास्थ्यमा सुधार गरि मृत्युलाई घटाउनु, बढ्दै गएको सर्ने तथासर्ने रोगको रोकथाम र नियन्त्रण गर्नु साथै स्वास्थ्य सम्बन्धि विपदको व्यवस्थापन तत्काल गर्नु , जेष्ठ नागरीक, शारीरिक र मानसिक अपाङ्गता भएका, एकलमहिला, गरिब, सीमान्तकृत, जोखिममा रहेका समुदाय, गर्भवतीतथा सुत्केरी महिला, नवजातशिशु, पाँचवर्ष मुनिकाबालबालिका, किशोर-किशोरीलाई आधारभुततथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य, सरसफाई तथा पोषण सेवा सर्वसुलभ र पहुँच योग्य बनाउनु नगरपालिकाले आफ्नो दायित्वबोध गरेको छ ।

स्वास्थ्य सेवामा समानपहुँच स्थापित गर्न, जनउत्तरदायी एवं कुशल व्यवस्थापनको माध्यमबाट आवश्यक तथा उपलब्ध सबै स्रोत र साधनको अधिकतम परिचालन गरी संघीय संरचनामा स्वास्थ्य सेवा प्रणाली विकास, विस्तार र सुधार गर्दै विद्यमान तथा नयाँ आउन सक्ने चुनौतीहरूलाई सही ढङ्गले सम्बोधन गरेर नगरपालिका बासीको स्वास्थ्य प्रवर्द्धन, संरक्षण, सुधार र पुर्नस्थापना गर्न नगरपालिका भित्रका स्वास्थ्य, खानेपानी-सरसफाई तथा पोषण सम्बन्धि आवश्यकता र विद्यमान अवस्थाका आधारमा नलगाड नगरपालिका स्वास्थ्य तथा सरसफाई नीति, २०७८ तयार गरिएको छ ।

२. समिक्षा

क) विगतमा गरिएका प्रयासहरू

नलगाडनगरपालिका भित्र मानव सभ्यताको विकासक्रम संगै विभिन्न सामाजिकतथा साँस्कृतिक मूल्यमान्यता र व्यक्तिगत ज्ञान सीपमा आधारित उपचार पद्धतिबाट विकास हुँदै आएको भएता पनि औपचारिक रुपमा आधुनिक चिकित्सा सेवा प्रणालीको शुरुवात वि.सं (२०४८)को राष्ट्रिय स्वास्थ्य नितिले आधारभुत स्वास्थ्यमा सबैको पहुँच पुर्याउने उदश्यले तत्कालिन सबै गाउँ विकास समितिहरूमा उप स्वास्थ्य चौकी ईलाकाहरूमा स्वास्थ्य चौकी प्रत्येक निर्वाचन क्षेत्रमा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्रहरू स्थापना गर्ने रणनिति अनुरूप उप-वास्थ्य चौकी डाँडागाउँ (क),डाँडागाउँ (ख), लहँ,रगदा, भगवति र दल्ली स्वास्थ्य चौकी स्थापना गरिएको थियो ।

वि.स. २०६३ को दोश्रो जनआन्दोलन पश्चात बनेको अन्तरिम संविधानले स्वास्थ्यलाई जनताको आधारभूत मौलिक अधिकारको रुपमा स्थापित गर्दै निःशुल्क स्वास्थ्य सेवाको अवधारणालाई विकसित गरेअनुरूपन गरपालिका अन्तर्गतका स्वास्थ्य संस्थाबाट अत्यावश्यक निःशुल्क उपचार सेवा शुरु गरी नगरपालिकाबासीको स्वास्थ्यको हक सुनिश्चित गर्ने प्रयास गरेको छ ।नेपालको संविधान २०७२ लेनिःशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवाका साथै आकस्मिक स्वास्थ्य सेवालार्ई मौलिकहकको रुपमा निर्दिष्ट गरे बमोजिम निःशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवालार्ई सर्वव्यापी पहुँच बढाउन आधारभूत स्वास्थ्य सेवाप्याकेज २०७५ तयार गरी स्थानियतह समेतको जिम्मेवारी स्पष्ट पारि कार्यान्वयन गरिदै आएको छ । संघीयता कार्यान्वयनका क्रममा स्थानिय तहको स्वास्थ्य क्षेत्रका जिम्मेवारीहरू पूरा गर्न नगरपालिका अर्न्तगत आधारभुत स्वास्थ्य तथा सरसफाई शाखाको स्थापना गरिएको छ भने नगरपालिका मातहतका सम्पूर्ण स्वास्थ्य चौकीहरू नगरपालिकालार्ई हस्तान्तरण भएका छन् । यसै गरि साविकका स्वास्थ्य चौकी नरहेका वडाहरूमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्रहरू स्थापनाभई सञ्चालनमा आएका छन् ।

यस नगरपालिकाले स्वास्थ्यको क्षेत्रमा स्थानिय आवश्यकताका आधारमा समानीकरण अनुदान अर्न्तगतको रकम विनियोजन गरी प्रभावकारी कामहरू सम्पन्न गरी सकेको छ । नगरबासीको आधारभुत स्वास्थ्य सेवाको पहुँच सुनिश्चित गर्न तथा स्वास्थ्य क्षेत्रमा गरेका उपलब्धिहरूलाई संरक्षण गर्दै आगामी दिनहरूमा तथ्यमा आधारित योजना

निर्माण गर्न आवश्यक धरातल र बैधानिकता प्रदान गर्नका लागि नगरपालिकाले स्वास्थ्यको बस्तुस्थिति भल्कने गरी स्वास्थ्य प्रोफाइल तथा वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरेको छ ।

ख. विद्यमान स्थिती

जाजरकोट जिल्लाको कुल जनसंख्याको करिब १,९७३,५३ (२७५१४) १५ प्रतिशत जनसंख्या बसोबास गर्ने यस नलगाडनगरपालिकाको क्षेत्रफल३८७.४४वर्ग किमि रहेको छ । यस नगरपालिकामा आधारभुत स्वास्थ्य सेवाप्रवाह गर्न १ प्राथमिक अस्पताल, ५स्वास्थ्य चौकी, ३ सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ, ७ आधारभुत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र, १ आयुर्वेद केन्द्र, ११ गाँउघर क्लिनिक, २० खोप क्लिनिक र ४५ जना महिलास्वास्थ्य स्वयम् सेविकारहेका छन् भने नगरपालिका अर्न्तगतका ५ वटै स्वास्थ्य चौकीबाट पाँच प्रकारका परिवार नियोजनका अस्थायी साधन तथा प्रसुती सेवा उपलब्ध छ । आ.व. २०७७/७८ मा DHIS-2 मा प्रविष्ट गरिएको तथ्याड्क अनुसार यस नगरपालिकामा २९९०७ जना विरामीले बहिरंग सेवालिका मध्ये ५८ प्रतिशत महिलाहरु रहेका छन् । यस नगरपालिका अर्न्तगतका स्वास्थ्य संस्थाहरुमा ५९जना स्वास्थ्यकर्मीद्वारा स्वास्थ्य सेवाप्रदान गरिदै आइएको छ । स्वास्थ्यकर्मी र जनसंख्याको अनुपात हेर्दा ११०६ जनसंख्यालाई १ जना प्यारामेडिक्स तथा ११९५जनसंख्यालाई १ जना नर्स हुन आउँछ । परम्परागत सांस्कृतिक र सामाजिक मान्यताहरुका कारण यस नगरपालिकामा अभै पनि बालविवाह तथा कम उमेरमा गर्भवतीहुने समस्या विद्यमान रहेको छ । परिणाम स्वरुप कमतौलको शिशु जन्मने, समय भन्दा अगाडि जन्मने, कुपोषण तथा उच्च मृत्युदर लगायत आमाहरुमा अन्यप्रजनन स्वास्थ्य सम्बन्धी समस्याहरु रहेका छन् । गरिवी, पूर्वाधारको कमी, सामाजिक सांस्कृतिक मूल्यमान्यताहरु, जनचेतनाको कमी,भौगोलिक विकटता आदि कारणहरुले गर्दा सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुमा सुत्केरी हुनआउने महिलाको संख्यामा उल्लेख्य बृद्धि हुन सकेको छैन । आर्थिक वर्ष २०७७/०७८ को प्रगतिप्रतिवेदन अनुसार यस नगरपालिकामा ९४ प्रतिशत बालबालिकाले मात्र पूर्णखोप पाएका छन केही महत्वपूर्ण स्वास्थ्य सूचकहरुलाई राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक सूचकसँग तुलना गरी देहाय बमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ ।

जन साङ्खिक सूचक	जम्मा संख्या
आ.व. २०७७/७८ को प्रक्षेपित जनसंख्या	२७५१४
१ वर्ष मुनिकाबालबालिकाको संख्या	६७९
० देखि २३ महिना सम्मका बालबालिकाको संख्या	१३५२
५ वर्षमुनिका बालबालिकाको संख्या	३४०२
किशोर किशोरीको संख्या	६६४३
प्रजनन योग्य उमेर समुहकामहिलाको संख्या (उमेर समूह १५ देखि ४९ वर्ष)	७४९२
प्रजनन योग्य उमेर समुहका विवाहित महिलाको लक्षित जनसंख्या (उमेर समूह १५ देखि ४९ वर्ष)	५९९०
लक्षितगर्भवती संख्या	८८०
लक्षित जीवित जन्म	६९८
६० वर्ष उमेर भन्दामाथिको संख्या	२०२२
श्रोत: स्वास्थ्य तथा जनसंख्यामन्त्रालय स्वास्थ्य सूचना प्रणाली को लक्षित जन संख्या -आ.व २०७८/७९(HMIS Target Population 2078/79)	

प्रमुख स्वास्थ्य सूचकहरू

सि.नं	सूचकहरू	राष्ट्रिय तथ्याङ्क NDHS 2016	प्रादेशिक तथ्याङ्क NDHS 2016	राष्ट्रिय तथ्याङ्क	कर्णाली प्रादेशिक तथ्याङ्क	नलगाडनगरपालिकाको तथ्याङ्क DHIS-2			विकास लक्ष्य २०३०	कैफियत
						२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८		
१	सिफारिस गरिए अनुसार ४ पटक गर्भजाँच गराउने महिलाको प्रतिशत	५३	६६	५०	५५	२८	४२	६६	१००	प्रतिशत
२	सुत्केरी पश्चात ३ पटक जाँच गराउने महिलाको प्रतिशत	१९	२९	१६	१९	५५	३८	५१	१००	प्रतिशत
३	परिवार नियोजनका आधुनिक साधनहरूको प्रयोग गरिरहेका १५ देखि ४९ वर्षका विवाहितमहिलाहरूको प्रतिशत	११	१९	५६	५७.९	२६	२९	३२	८०	प्रतिशत
४	संस्थागत प्रसूतीको प्रतिशत	६६	७८	५४	६७	५४	६६	७६	१००	प्रतिशत
५	सबै आधारभूतखोप पाएका बच्चाहरूको प्रतिशत (पूर्ण खोप)	८०	९०	७०	८८	८९	६८	९४	१००	प्रतिशत
६	२ वर्ष मुनिका कुपोषित बालबालिकाहरूको प्रतिशत	६	५	५.७	१०.३	६	५	१.७	१	प्रतिशत
७	वृद्धि अनुगमण गरिएका ०-११ महिना सम्मका बालबालिकाको प्रतिशत	७७	१०६	८४	१२६	८७	१०१	१०८	१००	प्रतिशत
९	५ वर्ष मुनिका निमोनियाभएका विरामी दर	७७	१४८	५४	१०६	२०१	१९१	१०९	३०	संख्या
१०	२८ दिन मुनिका मृत्यु संख्या	३९	२०८		२०८	३	६	१	०	संख्या

श्रोत: स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय स्वास्थ्य सूचना प्रणाली को-आ.व २०७८/७९, राष्ट्रिय तथ्याङ्क

NDHS 2016, प्रादेशिक तथ्याङ्क NDHS 2016

पछिल्लो समयमा आरामदायी जीवन शैली, बढ्दो मदिरा तथा सुर्तीजन्यपदार्थको सेवन, किटनाशक विषादीको प्रयोग लगायतका कारणले मुटु तथा श्वासप्रश्वास सम्बन्धी रोगहरु, क्यान्सर, मधुमेह जस्ता नसर्ने दीर्घ रोगहरुको प्रकोप बढ्दो छ । नगरपालिकामा तहतमा रहेका विभिन्न स्वास्थ्य संस्थाहरुमा मापदण्ड अनुरूपको भौतिक पूर्वाधार, दक्षजनशक्ति, औजार तथा उपकरण र औषधितथा अन्य सामग्रीहरुको आपूर्ति हुन आवश्यक छ । एकिकृत स्वास्थ्यसूचना प्रणालीको व्यवस्थापन गरीत्यसको आधारमा कार्यक्रम तर्जुमा गर्नु आवश्यक रहेको छ भने निजी तहबाट संचालित स्वास्थ्य संस्थाहरुको नियमन गर्नुका साथै सार्वजनिक निजी साभेदारीको अवधारणा अनुरूप आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको पहुँचमा वृद्धि गर्न सम्बन्धित सरोकारवालाहरुसँग हातेमालो गर्न जरुरी छ ।

उल्लेखित सुचकहरुमा समग्रमा नेपालले उल्लेखनीय सफलता हाँसिल भइरहेको देखिएतापनि राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक तथ्याड्कको अनुपातमान गरपालिकाको गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहुँच र उपभोगमा वृद्धि गरी जनअपेक्षा अनुसार स्वास्थ्य सेवा प्रवाहकालागि थप कार्य गर्न जरुरी रहेको छ ।

३. विद्यमान स्वास्थ्य समस्या, चुनौती र अवसर

३.१. समस्या

स्वास्थ्य क्षेत्रमा उल्लेखनीय सफलता हासिल गरिसकेको भएतापनि नलगाडनगरपालिकाले सम्बोधन गर्नु पर्ने समस्या र चुनौतीहरू अझै विद्यमान छन् :

- आधारभूत स्वास्थ्य सेवा यस नलगाडनगरपालिकाको किटेनी, जुरेली र गछिनासमुदायको समानर सहजपहुँच पुऱ्याउन सकिएको छैन ।
- स्वास्थ्य सेवा प्रवाह जनभावना अनुरूप गुणस्तरीय हुन नसकेको ।
- तथ्यमा आधारित योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्न आवश्यक गुणस्तरीय एवं एकिकृत सूचनाको संकलन, प्रशोधन, प्रतिवेदन, विश्लेषण गुणस्तरीय नभएको ।
- निजी क्षेत्रको सूचना एकिकृत गर्न नसकिएको ।
- स्वास्थ्य चौकी रग्दा, लहँ र भगवतिमा कोल्डचेन भण्डारणको समस्या र स्वास्थ्य चौकी डाँडागाउँ र भगवति औषधि भण्डारण व्यवस्थाको अभाव जस्ता कारणले गुणस्तरीय औषधीको आपूर्ति, वितरण र उपलब्धता सहज र पहुँच योग्य हुन सकेको छैन ।
- नेपाल सरकारको मापदण्ड अनुरूपको भवन, अपर्याप्त संस्थागत क्षमता, सुशासनका औजारहरु जस्तै नागरीक वडापत्र, सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परिक्षण आदि प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न नसकिएको ।
- निजी क्षेत्रलाई नियमनको दायरामा ल्याउन अझै धेरै पहलको आवश्यकता छ । वातावरणीय प्रभावले मानवीय स्वास्थ्यमा पर्ने समस्याहरुको उचित व्यवस्थापन सडक दुर्घटना, व्यवसाय जन्य स्वास्थ्य, मानसिक स्वास्थ्य, नसर्ने रोग (जस्तै क्यान्सर, मुटु, मृगौला, मधुमेह आदि) लगायत अन्य क्षेत्रमा देखिएका समस्याहरुको व्यवस्थापन कमजोर रहनु साथै स्वास्थ्य प्रवर्द्धनका कार्यक्रमहरुको आशातित प्रतिफल प्राप्त हुन नसक्नु लगायत समस्याहरु रहेका छन् ।
- नगरपालिकामा उपलब्ध जडिवुटि एवंम आयुर्वेदिक उपचार पद्धतिको प्रयाप्त मात्रामा सदुपयोग पनि हुन सकेको छैन ।
- जेष्ठ नागरीक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको स्वास्थ्य उपचार, किशोर किशोरीहरुको यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य, विद्यालय जाने उमेरका बालबालिकाको स्वास्थ्य प्रवर्द्धनका लागि स्वास्थ्य सेवाको व्यवस्था प्रभावकारी हुन सकेको छैन ।
- स्वास्थ्य क्षेत्रमा भएको लगानीको समुचित सदुपयोग भएनभएको, नागरीकले पाएको स्वास्थ्य सेवा र ऐन नियमका कार्यान्वयनको सम्बन्धमा नियमित र प्रभावकारी अनुगमन हुन सकेको छैन ।
- शुद्ध तथा प्रयाप्त खानेपानीको समुचित व्यवस्था हुन नसक्नु र दुर्गम भेगका नागरीकहरुमा आधुनिक चिकित्सा पद्धति प्रतिको विश्वास कम रहनु र परम्परागत धामी भाक्रीमा विश्वास गर्नु ।
- मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएकतथा मनोसामाजिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको सम्मानपूर्वक बाँच्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित एवं गुणस्तरीय जीवनको संरक्षणमा प्रयाप्त पहलको कमी ।

- सबै नेपालीनागरीकको पहुँचमा पुग्ने गरी आधारभुत गुणस्तरीय मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवा सुनिश्चित गर्न नसकिएको ।
- मानसिक स्वास्थ्य तथा मनोसामाजिक सेवाप्रवाह गर्नका लागि आवश्यक जनशक्तिको कमी
- मानसिक स्वास्थ्य, मानसिक रोगसँग जोडिएको लाञ्छना र भेदभावकम गर्न मानसिक स्वास्थ्यप्रवर्धनको लागि जनचेतना अभिवृद्धिको कमी ।

३.२. चुनौती

- पहुँच कम भएका एवमं आर्थिक रुपमा विपन्न नागरीकहरुमा सर्वसुलभ औषधी र उपचारको सुनिश्चित गर्नु ।
- स्वास्थ्य सेवालाई गुणस्तरीय र प्रभावकारी ढङ्गले प्रवाह गर्न आवश्यक दोहोरो प्रेषण प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयन।
- स्थानिय स्तरमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरुलाई सक्षमबनाउदै सामाजिक स्वास्थ्य बीमा प्रणाली स्थापना गरी सबै नागरीकलाई समान रुपमा स्वास्थ्य सेवाप्रवाह गर्न ।
- स्वास्थ्य क्षेत्रमाव्यक्तिगतखर्च कम गर्न नागरीकहरुमा सामाजिकएवमं व्यक्तिगतव्यवहार परिवर्तन र प्रवर्द्धनात्मक एवमंप्रतिकारात्मकउपचार सेवाको उपयोगितामा वृद्धि गर्न ।
- परिवर्तित सन्दर्भमा विभिन्न तहगत तथा अन्य प्रशासनिक निकायहरु विचको प्रभावकारी समन्वय, स्रोत तथा साधनहरुको यथोचित परिचालन तथा व्यवस्थापन ।
- प्रविधीमैत्री जनशक्ति तथा एकिकृत सूचनाप्रणाली र स्वास्थ्य सूचनाहरुको विश्लेषण र व्याख्या गर्ने सिप र दक्षता,स्वास्थ्य सेवामा गुणस्तरको सुनिश्चितता ।
- स्वास्थ्य,पोषण तथा सरसफाई क्षेत्रमा सुसासनकायम गर्नु ।
- लक्षितवर्गको पहिचान गरी समानुपातिक तथा सहभागीमुलक स्वास्थ्य सेवाको सर्वव्यापी पहुँच स्थापीत गर्न आवश्यक नीति निर्माण गरी लगानीको वृद्धि गर्ने ।

३.३. अवसर

- नलगाडनगरपालिका भित्रका सामाजिक, साँस्कृतिक तथा भौगोलिक विशिष्टताका आधारमा नीति तथा योजना निर्माण गरी कार्यन्वयन गर्न सक्नु ।
- एकिकृत सूचना प्रणालीको स्थापनाहुदै जानु र तथ्यकाआधारमा योजना र निर्णय गर्ने अभ्यासको सुरुवातहुनु ।
- समुदायमाजनचेतना वृद्धि भई स्वास्थ्यबिमा जस्तो नागरीक चासोको कार्यक्रम अगाडि बड्नु ।
- प्रत्येक वडामा स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना गर्ने गरी नेपाल सरकारको निती र प्रतिवद्धता आएसँगै स्वास्थ्य सेवाको विस्तार हुनु ।
- निजी, सरकारी तथागैह्रसरकारी संघ संस्थाको संलग्नतामा स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा दुर चिकित्साको व्यवस्था गर्न सकिनेआदि स्वास्थ्य क्षेत्रको विकासको लागि अवसरहरु ।
- नगरपालिका अन्तरगतका सामुदायिक स्तरमा गुणस्तर स्वास्थ्य सेवाप्रवाह गर्नको निम्ति आवश्यक बजेट विनियोजन तथा अनुगमन र मुल्यांकन गर्न सक्ने सम्भावना ।
- नगरपालिकाका हरेक नागरीकले आफ्ना स्वास्थ्य सम्बन्धि गुनासोहरु स्थानीय सरकारसँग वकालत गर्न पाउने व्यवस्थाको शुरुवात ।

४.नगरपालिका स्वास्थ्य नीतिको औचित्य, निर्देशक सिद्धान्त, भावी सोच, ध्येय, लक्ष्यतथा उद्देश्यहरु

४.१. औचित्य

स्वास्थ्य क्षेत्रले विगतका केही दशकमा हासिल गरेका उपलब्धिहरूलाई दिगोबनाउँदै सेवामा अविच्छिन्नता कायम राख्दै विद्यमान स्वास्थ्य समस्या तथा चुनौतिहरूको सम्बोधन गरी गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामानागरीकको संविधानप्रदत्तहक सुनिश्चित गर्न एवं संघीय संरचनाअनुरूप प्राप्तअधिकार क्षेत्र तथा दायित्व अनुरूप स्वास्थ्य सेवाको संरचनाविकास तथा विस्तारका साथै गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाप्रवाहका लागि मार्गदर्शन गर्नु अपरिहार्य छ । नगरपालिकाको प्राथमिकता अनुकूल हुने गरी स्वास्थ्य सेवालाई सुदृढीकरण गर्दै राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय प्रतिबद्धताहरूलाई सम्बोधन गर्न र राष्ट्रिय स्तरमा दिगो विकासको लक्ष्य हासिल गर्नमा योगदान पुर्याउनका लागि नगरपालिकाले स्वास्थ्य नीतिप्रतिपादन गर्न अपरिहार्य छ ।

४.२. निर्देशक सिद्धान्त

नगरपालिकाले स्वास्थ्य नीतितयार गर्दा यसका केही मुलनिर्देशक सिद्धान्त प्रतिपादन गरी सोही आधारमा नीति तथा रणनीति प्रस्तावगरिएका छन् । प्रस्तुतनिर्देशक सिद्धान्तका आधारमा नगरपालिकाको स्वास्थ्यनीति, २०७७ को कार्यान्वयन गरिनेछ ।

- आधारभुततथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा मौलिकअधिकार
- समतामूलक र सामाजिकन्यायमाआधारित स्वास्थ्य सेवा
- सार्वजनिकनिजी साभेदारी
- वैकल्पिकचिकित्सा पद्धतीको संरक्षण, प्रवर्धन तथा अनुसन्धान
- समानता र जवाफदेहिता, नागरिकको सहभागिता
- बहुक्षेत्रीय समन्वय र सहकार्य

४.३. भावी सोच

नगरबासीसवै नागरिकहरू शारीरिक, मानसिक, सामाजिक र भावनात्मक रूपमा स्वस्थ रहीउत्पादनशील र गुणस्तरीय जीवनयापन गर्न सक्षमहुने ।

४.४. ध्येय

संघ तथाप्रदेश सरकार, स्वास्थ्य सेवाप्रदायक, सेवाग्राही र सरोकारवालाहरू बीच समन्वय र रणनीतिक सहकार्य गरी नागरिकहरूको स्वस्थ रहनपाउने मौलिकअधिकारको सुनिश्चित गर्ने ।

४.५. लक्ष्य

समतामूलक, न्यायसंगततथाजवाफदेही स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको माध्यमबाट नगरपालिकाका सवै नागरिकहरूलाई गुणस्तरीय,स्वास्थ्य सेवामापहुँच सुनिश्चित गरी उपभोगमा बृद्धि गर्ने

४.६. उद्देश्यहरू

- (क) नगरपालिकाका नागरिकलाई संविधानप्रदत्त स्वास्थ्य सम्बन्धिअधिकारको उपभोग गर्न पाउने वातावरण सृजनागर्ने,
- (ख) नगरपालिकाका मातहतका सवै स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाप्राप्त गर्न सक्ने गरी आवश्यक औषधी, उपकरण, प्रविधि र दक्ष स्वास्थ्यकर्मीहरू सहितको प्रभावकारी एवं जवाफदेहीपूर्ण स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको स्थापना गर्ने,
- (ग) स्वस्थ जीवन शैली,सरसफाइ,व्यवहार परिवर्तन र प्रभावकारी स्वास्थ्य सेवामार्फत नगरबासीको स्वास्थ्य प्रवर्द्धन गर्ने,

- (घ) स्वास्थ्य क्षेत्रको आवश्यकतापहिचान, योजनातर्जुमा, ब्यावस्थापन र अनुगमनमाजनसहभागिता सुनिश्चित गर्ने,
- (ङ) स्वास्थ्य सेवाप्रवाहमा सरकारी नीजि, बहुपक्षीय साभेदारी तथा सहकार्य प्रवर्धन गर्ने ।

५. नीतिहरु

नगरपालिकाको विशिष्टकृत भौगोलिकतथा स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी समस्या र चुनौतिलाई सम्बोधनगर्दै नगरपालिकावासीलाई गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाप्रदान गर्ननगरपालिकाले देहायका नीति अवलम्बन गरेको छ ।

- ५.१. सर्वव्यापी पहुँचको अवधारणा अनुसार नगरपालिकावासीलाई निःशुल्कआधारभूततथाआकस्मिक स्वास्थ्य सेवाप्रवाह गरिने छ ।
- ५.२. स्वास्थ्य क्षेत्रमा सुशासनकायमगर्दै स्वास्थ्य सेवाप्रवाहलाई गुणस्तरीय, जवाफदेही एवं परिणाममूखी बनाईने छ ।
- ५.३. समयानुकुल गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाप्रवाहको लागि आवश्यक न्यूनतम मापदण्ड सहितको प्रवर्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, उपचारात्मक, निदानात्मक तथा पुर्नस्थापनात्मक सेवाको विकास र विस्तार गरिनेछ ।
- ५.४. न्यूनतम सेवा मापदण्ड (Minimum service standards) तथा राष्ट्रिय चिकित्सा मापदण्ड (National Medical standards) अनुसारको स्वास्थ्य सेवाप्रवाहको लागि आवश्यकपूर्वाधार, औषधी, औषधीजन्य सामाग्री, औजार तथा उपकरणहरुको यथोचित व्यवस्था गरिनेछ ।
- ५.५. सामुदायीक, निजितथा गैह्र सरकारी क्षेत्रका सेवाप्रदायक स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट प्रदान गरिने स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न आवश्यक नियमन गरिनेछ ।
- ५.६. स्वास्थ्य क्षेत्रमा दिगो विकासका लागि स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चितता, वित्तिय सुरक्षाप्रदान गर्न र सामाजिक सुरक्षा योजनालाई सुदृढ गर्न नगरपालिकाबाट स्वास्थ्य क्षेत्रमा हरेक वर्ष १० प्रतिशत लगानी बढाउदै लैजाने र आवश्यकता अनुसार निजि तथा गैरसरकारी क्षेत्रसंग साभेदारी गरिनेछ ।
- ५.७. स्वास्थ्य सम्बन्धि स्थानीय आवश्यकताहरु संबोधनकालागि तथ्य र प्रमाणमा आधारित योजनातर्जुमा तथा स्वास्थ्य सेवाको प्रभावकारी ब्यवस्थापन गर्न प्रचलित स्वास्थ्य सम्बन्धी सुचना प्रणालीलाई एकीकृत गरी सुदृढ र प्रविधि मैत्री बनाइनुका साथै स्वास्थ्य अनुसन्धानलाई प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
- ५.८. स्वास्थ्य सेवालाई प्रभावकारी र गुणस्तरीय बनाउन स्थानीय आवश्यकताका आधारमा दक्षजनशक्तिको विकाश र ब्यवस्थापन गरिनेछ ।
- ५.९. स्वस्थर सकारात्मक व्यवहार परिवर्तनका लागि व्यक्ति, परिवार र समाजलाई परिचालन गरी स्वास्थ्य शिक्षा र सूचना प्रवाह गर्दै नसर्ने रोगको रोकथाम र उपचारलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवास्तर देखि नै ब्यवस्थापन गरिनेछ ।
- ५.१०. स्वास्थ्य बर्द्धक खाद्यपदार्थको प्रवर्द्धन, उत्पादन, पहुँच र उपभोग बढाई पोषण स्थितिमा सुधार ल्याउन आवश्यक पहल र समन्वय गरिनेछ ।
- ५.११. आयूर्वेद तथा बैकल्पिक चिकित्सा पद्धतीहरुलाई विकास तथा विस्तार गरी समन्वयत्माक रुपमा सेवा प्रवाहलाई ब्यवस्थित गरिनेछ ।
- ५.१२. अस्वस्थ वातावरणबाट स्वास्थ्यमा पर्ने प्रतिकुल असरहरु न्यूनीकरण तथा ब्यवस्थापन गरिनुका साथै पेशागत स्वास्थ्य सुरक्षा, सरसफाई र स्वच्छतालाई प्रोत्साहन, प्रवर्द्धन र ब्यवस्थापन गरी नगरपापालिकावासीको स्वच्छ वातावरणमा बाँच्न पाउने अधिकार सुनिश्चित गरिनेछ ।
- ५.१३. महामारी, विपद वा प्रकोपको समयमा पर्न सक्ने सम्भावित प्रतिकुल स्वास्थ्य असरहरुको न्यूनीकरण, प्रतिकार्य एवम् पुनःस्थापनाको लागि बहुपक्षीय सहकार्य गरिनेछ ।
- ५.१४. सामाजिक, आर्थिक, भौगोलिक, धार्मिक र साँस्कृतिक रुपले सिमान्तकृत समुदायको गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा उपभोगसुनिश्चित गर्न सामाजिक सुरक्षाकार्यक्रमलाई सुदृढ गरि स्वास्थ्य सेवा सर्वसुलभ र सहजपहुँचहुने ब्यवस्था गरिनेछ ।

- ५.१५ सुरक्षितमातृत्व, बाल स्वास्थ्य, किशोरावस्थाको स्वास्थ्य, प्रजनन स्वास्थ्य तथा परिवार योजना सेवाको विकास र विस्तार गरी पहुँच सुनिश्चित गरीनेछ ।
- ५.१६ स्वास्थ्य क्षेत्रकाप्रगतीएवं उपलब्धीहरूलाई संस्थागतगर्दै थपउपलब्धीहाँसिल गर्न आवश्यक समन्वय, सहकार्य तथाआवश्यकताअनुसार साभेदारी गरिनेछ ।
- ५.१७ विभिन्न सरुवा रोग, किटजन्य रोग, पशुपन्छीजन्य रोग जस्ता निश्चित स्थान र समुदायमाविद्यमान रोगहरूको रोकथाम, नियन्त्रण तथाव्यवस्थापनप्रभावकारी रूपमा गरिने छ ।
- ५.१८ नसर्ने रोग तथामानसीक रोगको रोकथामतथाव्यवस्थापन, सुर्तिजन्य वस्तुको प्रयोग, मादकपदार्थ सेवन, लागूपदार्थ दुर्वेसनी लगायतका स्वास्थ्य समस्याहरूलाई निरुत्साहित गरि स्वस्थकर जिवनयापन गर्न प्रोत्साहन र प्रवद्धन गरिने छ ।

६. प्रमुख रणनीतिहरू

नीति : १ सर्वब्यापीपहुँचको अवधारणा अनुसार नगरपालिकावासीलाई निःशुल्क आधारभूत तथा आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाप्रवाह गरिने छ ।

- सर्वब्यापीपहुँचको अवधारणा अनुसार नगरपालिकावासीलाई निःशुल्क आधारभूततथा आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाप्रवाह गरिने छ ।
- भुगोल र जनघनत्वका आधारमा आधारभूत तथा आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाप्रदान गर्न हाल सञ्चालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरू आवश्यकताअनुसार समायोजन, स्थानान्तरण तथाथप स्वास्थ्य संस्थाहरू स्थापना तथा विस्तार गरिनेछ ।
- स्वास्थ्य संस्थाहरूलाई बालबालिका, किशोर-किशोरी, अपांगतथा जेष्ठ नागरिक मैत्री संस्थाको रूपमाविकास गरिने छ ।
- संघ तथाप्रदेश सँग समन्वय गरी आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाप्रदान गर्न न्यूनतम मापदण्ड अनुसारको एम्बुलेन्स सेवा सहित प्रेषण प्रणाली सुदृढ गरीने छ ।
- तोकिएका आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरूलाई प्रभावकारी बनाउन स्वास्थ्य संस्थाको क्षमतातथा गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि संघ तथा प्रदेश सँग आवश्यक समन्वय, सहकार्यमा स्रोत व्यवस्थापनर परिचालनगरीने छ ।
- समुदाय तथा विद्यालयहरूमा आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई थपप्रभावकारी बनाउन विद्यालयनर्स, स्वास्थ्य स्वयंसेवक जस्ता मानव संसाधनको व्यवस्था साथै स्वास्थ्य आमा समूह, टोल विकास संस्था जस्ता संघ संस्था र आमनागरिकहरू परिचालन गरीनेछ ।

नीति : २ स्वास्थ्य क्षेत्रमा सुशासनकायम गर्दै स्वास्थ्य सेवाप्रवाहलाई गुणस्तरीय, जवाफदेही एवं परिणाममूखी बनाईने छ ।

- स्वास्थ्य पूर्वाधार निर्माण, आपूर्ती व्यवस्थालगायत समग्र स्वास्थ्य प्रणालीलाई सबलिकृत गर्न संघ तथाप्रदेश सँग समानञ्जस्यताहुने गरि स्वास्थ्य क्षेत्र सुशासनतथाआन्तरिक नियन्त्रण निर्देशिकातयार गरी लागू गरिने छ ।
- सामाजिक परिक्षण, नागरिक बडापत्र, सार्वजनिक सुनुवाई र विज्ञहरू सहितकोएक जिम्मेवार संयन्त्रको व्यवस्था साथै स्वास्थ्य सेवाप्रवाह र सेवाको गुणस्तरमा सेवाग्राहीहरूको गुनासो तथा पृष्ठपोषण संकलन गरि सम्बोधन गर्ने प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
- स्वास्थ्य संस्था संचालनतथाव्यवस्थापन समिति र समितिका सदस्यहरूको क्षमताअभिवृद्धि गरि सशक्तएवं जिम्मेवार बनाईस्वास्थ्य संस्थाको समग्र व्यवस्थापन र सेवा सुदृढ गरिनेछ ।
- गैर सरकारी संघ संस्था, दातृ निकायहरू तथाजीजि क्षेत्रलाई परिणाममूखी कार्य गर्नको लागिनगरपालिकाको मुलधारमा ल्याई आवश्यक सहजीकरण र अनुगमन गरिनेछ ।

नीति : ३ समयानुकूल गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाप्रवाहको लागि आवश्यक न्यूनतममापदण्ड सहितको प्रवर्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, उपचारात्मक, निदानात्मक तथा पुर्नस्थापनात्मक सेवाको बिकास र बिस्तार गरीनेछ ।

- प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थामा मापदण्ड अनुरूपआधारभूतप्रयोगशाला सेवाको स्थापना तथा बिस्तार गर्दै लगिनेछ,
- स्वास्थ्य संस्थामा खानेपानी, सरसफाइ, विजुली, इन्टरनेट सेवा र मापदण्ड अनुसारको फोहोरमैला विसर्जनको व्यवस्था गरिनेछ ।
- स्वास्थ्य सेवाप्रदान गर्ने निकायबाट प्रवाहहुने सेवाको गुणस्तर सुनिश्चिताको लागि गरपालिका स्तरमा आवश्यक अनुगमन तथा मूल्यांकन संयन्त्रको व्यवस्था गरिनेछ ।

नीति : ४. न्यूनतम सेवा मापदण्ड (Minimum service standards) तथा राष्ट्रिय चिकित्सा मापदण्ड (National Medical standards) अनुसारको स्वास्थ्य सेवाप्रवाहको लागि आवश्यक पूर्वाधार, औषधी, औषधी जन्य सामाग्री, औजार तथा उपकरणहरुको यथोचित व्यवस्था गरिनेछ ।

- नगरपालिका भित्रका स्वास्थ्य संस्थाहरुको आवश्यकता र मापदण्ड अनुसार भौतिकपूर्वाधारहरुको स्थापना तथा विकास गरिनेछ ।
- नगरपालिका अर्न्तगतका स्वास्थ्य संस्थालाई आवश्यक पर्ने औषधि उपकरणको सूचीतयार गरी खरिद आपूर्ती, भण्डारण, वितरण, नियमित मर्मत सम्भार र व्यवस्थापनकार्यलाई सुदृढ गरिनेछ ।
- संघ तथा प्रदेशको सहकार्यमा स्वास्थ्य संस्थाबाट निःशुल्कवितरण हुने तोकिएका औषधीहरु, खोप तथा जनस्वास्थ्यकार्यक्रमका औषधि तथा औषधिजन्य सामाग्रीहरु नगरपालिकाको आवश्यकता अनुसार थप गरी सहज रूपमा उपलब्ध गराईनेछ ।
- नगरपालिकाभित्रका सबै स्वास्थ्य संस्थाहरुमा न्यूनतम सेवा तथा चिकित्सा मापदण्ड अनुसारको स्वास्थ्य सेवाप्रवाहको सुनिश्चित गरीनेछ ।

नीति : ५ सामुदायीक, निजितथा गैह्र सरकारी क्षेत्रका सेवाप्रदायक स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट प्रदान गरिने स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न आवश्यकनियमन गरिनेछ ।

- नगरपालिकाभित्र सबै प्रणालीका उपचार सेवा, निदानात्मक सेवा, प्रयोगशाला सेवा, फिजियोथेरापी जस्ता सेवाप्रदायक निजी संस्थाको दर्ता तथा सञ्चालन अनुमति दिने तथा नियमन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

नीति : ६ स्वास्थ्य क्षेत्रमा दिगो विकासका लागि स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चितता, वित्तिय सुरक्षाप्रदान गर्न र सामाजिक सुरक्षा योजनालाई सुदृढ गर्न नगरपालिकाबाट स्वास्थ्य क्षेत्रमालगानी बढाउदै लैजाने र आवश्यकता अनुसार निजि तथा गैरसरकारी क्षेत्र संग साभेदारी गरिनेछ ।

- नगरपालिकाको कुल बजेटको न्यूनतम १० प्रतिशत स्वास्थ्य क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ र यसलाई वर्ष बित्दै जादा बढाउदै लगिने छ ।
- संघीय तथा प्रादेशिक सरकारसँगको समन्वयमा स्वास्थ्य विमा कार्यक्रमलागू गरी नगरपालिकाबासीको स्वास्थ्य बीमा सुनिश्चित गरीनेछ । अति गरीब, विपन्न, सिमान्तकृत तथा लोप उन्मुख समुदायहरुलाई तोकिएको मापदण्ड अनुसार निःशुल्क स्वास्थ्य विमाको व्यवस्था गरिनेछ ।
- स्वास्थ्य क्षेत्रमा निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रसँग सहकार्य तथा साभेदारीलाई प्रोत्साहन गर्न “सार्वजनिक-निजी साभेदारी” रणनीति बनाई लागू गरीने छ ।
- निजी क्षेत्रले प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवालाई क्रमशः सेवामूलक स्वास्थ्य सेवामा रुपान्तरण गर्दै सबै समुदायका व्यक्तिले सेवाको प्रयोग गर्न सक्ने वातावरणको सृजना गर्न आवश्यक साभेदारी गरिनेछ ।
- निजी क्षेत्रको सामाजिक उत्तरदायित्वलाई मूलतः जनस्वास्थ्यप्रवर्धनको क्षेत्रमालगानी गर्न आवश्यक वातावरणको सृजना गरिनेछ । निजी क्षेत्रका स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट सिमान्तकृत समुदायका सेवाग्राहीलाई निःशुल्क स्वास्थ्य सेवाको लागी कोटा निर्धारण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिने छ ।

नीति : ७ स्थानीय आवश्यकता संबोधनका लागि तथ्य र प्रमाणमा आधारित योजनातर्जुमा तथा स्वास्थ्य सेवाको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्न प्रचलित स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना प्रणालीलाई एकीकृत गरी सुदृढ र प्रविधि मैत्री बनाइनुका साथै स्वास्थ्य अनुसन्धानलाई प्रबर्द्धन गरिनेछ ।

- प्रत्येक स्वास्थ्य संस्था, निजीतथा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरुमा विद्युतीय/अनलाइन अभिलेख तथाप्रतिवेदन गर्ने व्यवस्था सुनिश्चित गरिनेछ ।
- नगरपालिकामा विद्युतीय अभिलेख तथाप्रतिवेदन प्रणालीलाई संस्थागत गरी सूचना विश्लेषणका निश्कर्षहरुलाई प्राथमिकताका साथ स्वास्थ्य क्षेत्रको योजना र निर्णय प्रक्रियामा प्रयोगमा ल्याउने संस्कारको विकास गरिनेछ ।
- तथ्यांकको गुणस्तरीयता, विश्वसनियताकायम राख्न अनुगमन, मूल्यांकन तथा पृष्ठपोषणको प्रणालीलाई सर्वाधिकृत गरिनेछ ।
- संघ तथा प्रदेशको सहकार्यमा स्वास्थ्य क्षेत्रमा उपलब्ध मानव स्रोत व्यवस्थापन, तालिमव्यवस्थापन, आपूर्ति व्यवस्थापन लगायत सम्पूर्ण सूचना तथा तथ्याङ्कलाई एकीकृत विद्युतीय सूचना प्रणालीको विकास गरी कार्यान्वयन गर्ने साथै संस्थागत स्मृती संरक्षणका लागि उचित व्यवस्था गरिनेछ ।
- स्वास्थ्य क्षेत्रको अध्ययन तथा अनुसन्धानात्मककार्यलाई व्यवस्थित गर्न नगरपालिकाको प्राथमिकताका क्षेत्रहरु पहिचान गरी सोको अनुसन्धानात्मक कार्यका लागि स्रोतको व्यवस्थापन गर्ने,अध्ययनतथा अनुसन्धान र अनुगमनका निश्कर्षहरुलाई प्राथमिकताका साथ योजना माफर्त कार्यान्वयन गरिनेछ ।

नीति : ८ स्वास्थ्य सेवालाई प्रभावकारी र गुणस्तरीय बनाउन स्थानीय आवश्यकताका आधारमा दक्ष जनशक्तिको बिकाश र व्यवस्थापन गरिनेछ ।

- स्वास्थ्य क्षेत्रमाकार्यरत कर्मचारीमा आफ्नो काम, कर्तव्य प्रति थपजवाफदेही र जनमुखी बनाउन नतिजामा आधारित कार्यसम्पादन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास गरीने छ ।
- स्वास्थ्य सेवालाई नगरपालिकाको परिवेश अनुकुलतथा समय सापेक्ष बनाउन स्वास्थ्य संस्थाहरुको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण (O & M survey) गरी वैज्ञानिक आधारमा संगठनात्मक संरचना तथा जनशक्तिको व्यवस्थापन मिलाईनेछ ।
- स्वास्थ्य क्षेत्रमा स्रोतको समूचित परिचालन गर्दै समयानुकुल स्वास्थ्य सेवाप्रवाह गर्न स्वास्थ्य कर्मिको क्षमताअभिवृद्धि, परिचालन तथा व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- स्वास्थ्य संस्थामातोकिएका सेवाहरु प्रवाह गर्न आवश्यक जनशक्तिको निरन्तर उपलब्धताको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
- स्वास्थ्य जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धीको लागि सेवाकालीन तालिम, पेशागत वृत्ती विकास तथा कार्य सम्पादनमा आधारित प्रोत्साहनलाई प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
- सामुदायिक स्वास्थ्य स्वयंसेविकाको भूमिकालाई समयसापेक्ष परिमार्जन र अद्यावधिकगरी सामुदायिक स्वास्थ्य प्रवर्द्धनका लागि निरन्तर परिचालन गरिनेछ ।

नीति : ९ स्वस्थ सकारात्मक व्यवहार परिवर्तनकालागि व्यक्ति, परिवार र समाजलाई परिचालनगरी स्वास्थ्य शिक्षा र सूचनाप्रवाह गर्दै नसर्ने रोगको रोकथाम र उपचारलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवास्तर देखि नै व्यवस्थापन गरिनेछ ।

- स्वस्थ सकारात्मक व्यवहार परिवर्तन तथा स्वास्थ्य प्रवर्द्धनको लागि समुदायका राजनितिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक नेतृत्व परिचालन, सूचनाप्रविधिको प्रयोग तथा सञ्चार माध्यमसँग समन्वयतथा सहकार्य गरीने छ ।
- दुर्घटनालगायत अन्यप्राकृतिक तथा मानव सिर्जित प्रकोप रोकथाम तथा जीवन सुरक्षाकालागि सचेतना तथा जनस्वास्थ्य प्रवर्द्धन कार्यक्रम सञ्चालन गरीनेछ ।
- सेवाप्रदायकलाई स्वास्थ्य सूचनाप्रवाहमा जिम्मेवार बनाउदै सूचनामैत्री स्वास्थ्य संस्थाको विकास गरिने छ ।

- स्वास्थ्य सेवाग्राहीको सुचनाको गोपनीयता र हकलाई सुनिश्चित गर्न कार्यवीथिबनाई लागू गरिनेछ ।
- विद्यालय, क्याम्पस तथा पेशागत जोखिम अधिक हुने संस्थाहरुमा स्वास्थ्य सूचना कक्षको स्थापना गरिनेछ ।
- प्रमुख सार्वजनिक स्थलहरुमा विद्युतीय माध्यम मार्फत स्वास्थ्य सन्देशहरु प्रवाह गरिने छ ।

नीति : १० स्वास्थ्य बर्द्धक खाद्यपदार्थको प्रवर्द्धन, उत्पादन, पहुँच उपभोग बढाई पोषण स्थितिमा सुधार ल्याउन आवश्यक समन्वय गरिनेछ ।

- पोषण संवेदनशिल कृषि उत्पादन तथा उपभोगको प्रवर्द्धन गर्न कृषि क्षेत्र लगायत सम्बन्धित सरोकारवालाहरु सँग समन्वय र पैरवी गरी स्थानीयस्तरमा उत्पादनहुने स्वास्थ्यवर्धक रैथाने खाद्यवस्तुको प्रयोग र पहुँचलाई विस्तार र प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
- संघीयस्तरमा निर्माण भएको बहुक्षेत्रीयपोषण योजना, शीघ्र कुपोषण एकीकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम लगायतलाई नगरपालिकाको परिवेश अनुकुलबनाई कार्यान्वयन गरीने छ ।
- स्वास्थ्यमानकारात्मक असर पार्ने आहार (Incompatible food and drinks) सेवन र पत्रु खाना (जंक फुड) को बिक्रीवितरण तथाप्रयोगलाई निरुत्साहित तथा नियमन गरीनेछ ।
- कुपोषित बालबालिकाहरुको पुनर्स्थापना र उपचारका लागि आवश्यकता अनुसार पोषण पुनर्स्थापना सेवा केन्द्र स्थापना, सुदृढीकरण एवं विस्तार गरिनेछ ।
- दुग्धजन्य, मासु जन्यतथा अन्यखाद्यपदार्थको तोकिएको मापदण्ड अनुसारको गुणस्तर कायम गर्न सम्बन्धित सरोकारवालाहरु सँग आवश्यक समन्वय गरिनेछ ।

नीति : ११ आयुर्वेद तथा नगरपालिकामा प्रचलित बैकल्पिक चिकित्सा पद्धतीहरुको आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको विकास तथा विस्तार गरी समन्वयत्माक रुपमा सेवाप्रवाहलाई ब्यबस्थित गरिनेछ ।

- आधारभूत आयुर्वेद एवं बैकल्पिक चिकित्सा सेवानिःशुल्क रुपमाप्रदान गर्न प्रदेश तथा संघ संगको समन्वयमा आवश्यक संस्थागत संरचनाको व्यवस्था गरीने छ ।
- राष्ट्रिय स्वास्थ्य कार्यक्रम संग एकिकृत गर्दै आयुर्वेद एवं बैकल्पिक चिकित्सा पद्धतीबाट सेवाप्रदान गरिनेछ ।
- वैकल्पिक चिकित्सा सेवाहरुलाई स्वास्थ्य सेवाको मूलधारमा ल्याउन मापदण्ड निर्धारण गरी सञ्चालन, व्यवस्थापन तथा विस्तार गरिनेछ ।

नीति : १२ अस्वस्थ वातावरणबाट स्वास्थ्यमा पर्ने प्रतिकूल असरहरु न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन गरिनुका साथै पेशागत स्वास्थ्य सुरक्षा, सरसफाई र स्वच्छतालाई प्रोत्साहन, प्रवर्द्धन र ब्यवस्थापन गरी नगरपालिकावासीको स्वच्छ वातावरणमा बाँच्नपाउने अधिकार सुनिश्चित गरिनेछ ।

- खुलादिशामुक्त, पूर्णसरसफाई युक्त नगरपालिकाबनाई सोको दिगोपनाको लागि योजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- नगरपालिका भित्र पानी, वायुध्वनी लगायत अन्य वातावरणीय प्रदुषण नियन्त्रण गर्न लागि सम्बन्धितनिकायहरुसंग समन्वय गरि थप पहल गरिने छ ।
- पर्यावरण र वातावरणीय परिवर्तन साथै काम र कार्यस्थलको वातावरणीय अवस्थाका कारणले स्वास्थ्यमा पर्ने हानीबाट बचाउन सरकारी तथानिजी सबै क्षेत्रहरुसँग समन्वय गरी स्वास्थ्य सम्बन्धीकार्यक्रमहरु तय गरी संचालन गरिनेछ ।
- सर्वब्यापी सावधानीको अवधारणलाई अनुसरण गरी स्वास्थ्य सेवाजन्यफोहोर मैला व्यवस्थापनको लागि सबै सरोकारवालाहरु सँगको सहकार्यमा उचित किसिमले फोहोर मैला संकलन, छुट्याउने र विर्सजनको व्यवस्था गरिनेछ ।
- किटनाशक विषादीको प्रयोगलाई नियमन तथा औद्योगिक रसायनको समुचित विर्सजन गर्न सम्बन्धित क्षेत्रसँग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।

- पेशागत स्वास्थ्य सुरक्षाकालागि व्यवसायजन्य जोखिमन्यूनीकरण र रोकथाम गर्न सरोकारवालाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्यमा कार्य क्षेत्रमा हुनसक्ने विपद जोखिम न्यूनीकरणका लागि नियमनको व्यवस्था मिलाईने छ ।
- व्यवसायिक रुपमाहुन सक्ने जोखिमबाट जोगाउने व्यवस्थागर्दै उनीहरुको स्वास्थ्य संरक्षणका लागि स्वास्थ्य तथा जीवन विमा भएको सुनिश्चित गरिनेछ ।

नीति : १३ कोभिड-१९ लगाएत अन्य महामारी, विपद वा प्रकोपको समयमा पर्न सक्ने सम्भावित स्वास्थ्य असरहरुको न्यूनीकरण, प्रतिकार्य एवम् पुनःस्थापना र व्यवस्थापनका लागि बहुपक्षीय सहकार्य गरिनेछ ।

- महामारी, विपद वा प्रकोपको जोखिम नक्साङ्गन गरी जोखिम न्यूनीकरणका लागि बहुपक्षीय सहकार्यमा नगरपालिका प्रतिकार्य योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- नगरपालिका तथा वडा स्तरिय स्वास्थ्य क्षेत्र आपतकालिन पूर्वतयारी योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- सम्भावित विपद वा प्रकोपलाई व्यवस्थापन कार्यका लागि प्रदेश सरकार संगको सहकार्यमा नगरपालिका स्वास्थ्य आपत्कालिन कार्यसञ्चालन केन्द्र (Municipal Health Emergency Operation Centre,) स्थापना गरी वडादेखि नगरपालिका तहसम्म द्रुत प्रतिकार्यका लागि तोकिएको मापदण्ड अनुरूप संयन्त्र बनाई परिचालन गरिनेछ ।
- सम्भावित विपद वा प्रकोपको समयमा निरन्तर स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न रणनीतिक स्थान वा स्वास्थ्य संस्थाहरुमा अत्यावश्यक औषधि तथा सामग्रीहरुको बफर स्टक राख्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
- नगरपालिका तथा वडा स्तरिय द्रुत प्रतिकार्य टोली (RRT) तथा प्रदेश सरकार संगको समन्वयमा आकस्मिक चिकित्सकीय टोली (EMT) गठन गरी अन्य उद्धार टोली संग समन्वय गर्दै आवश्यकता अनुसार परिचालन गरिनेछ ।

नीति : १४ सामाजिक, आर्थिक, भौगोलिक, धार्मिक र साँस्कृतिकहिसाबले पछाडि परेका समुदायको गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा उपभोग सुनिश्चित गर्न सामाजिक सुरक्षाकार्यक्रमलाई सुदृढ गरि स्वास्थ्य सेवा सर्वसुलभ र सहज पहुँच हुने व्यवस्था गरिनेछ ।

- स्वास्थ्य विमा लगायत अन्य योजनाहरु मार्फत विशेषज्ञ स्वस्थ्य सेवाको पहुँचमा बृद्धि गरी स्वास्थ्य उपचार कोषको माध्यमद्वारा विपन्न, सिमान्तकृत र असहायवर्गको सेवामा पहुँच सुनिश्चितता गरिनेछ ।
- पिछडिएको वर्ग, क्षेत्र र समुदायकालागि स्वास्थ्य सेवामापहुँचअभिवृद्धि गर्न आवश्यकताअनुरूप स्वास्थ्य सेवा केन्द्रहरुको स्थापना, स्वास्थ्य शिविरको सञ्चालनतथाआधुनिक सूचनातथाप्रविधिको प्रयोग गरी स्वास्थ्य सेवाउपलब्धहुने व्यवस्थामिलाईने छ ।
- लक्षित समुदायमा स्वास्थ्य सम्बन्धी चेतनाअभिवृद्धि गर्दै सेवाको उपयोग बृद्धि गर्न तत् समुदायका सवास्थ्यकर्महरुलाई प्राथमिकतादिई सोही समुदायमा परिचालन गर्ने योजनाबनाई लागू गरिनेछ ।
- नगरपालिकाको आवश्यकता र क्षमतालाई मध्यनजर गर्दै कामको सिलसिलामावाअन्य कारणले स्वास्थ्य संस्थाको पहुँचबाट टाढा रहेका समूहलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवाप्रदान गर्न विशेष कार्यक्रमबनाई लागू गरिनेछ ।

नीति : १५ सुरक्षितमातृत्व, बाल स्वास्थ्य, किशोरावस्थाको स्वास्थ्य, प्रजनन् स्वास्थ्य तथा परिवार योजना सेवाको विकास र विस्तार गरी पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ ।

- नवजातशिशु तथा बालरोगको एकीकृत व्यवस्थापन,लाई थप सुदृढ गर्दै यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- आधारभूत तथा आकस्मिक प्रसूती सेवालालाई सुदृढ गर्दै नगरपालिकातहको प्राथमिक अस्पतालमा नवजात शिशु सेवा विस्तार गरिनेछ ।

- विभिन्नवर्ग, जाती धर्म तथा क्षेत्रमामहिलाको सुरक्षितमातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्यको अवस्था विश्लेषण गरी आवश्यकता अनुसार परिवार योजनाकार्यक्रम बनाई लागू गरिनेछ ।
- सुरक्षितगर्भपतन सेवालार्इ थपव्यवस्थीतगर्दै गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाईने छ । लैंगिक पहिचानको आधारमा गरीने गर्भपतनलार्इ पूर्णरुपमा निरुत्साहित गरिनेछ ।
- गुणस्तरीय यौन तथाप्रजनन स्वास्थ्य सेवामा पहुँच अभिवृद्धि गर्न स्वास्थ्य संस्थाहरुमा मापदण्ड अनुसारको सुरक्षितमातृत्व तथा प्रजनन स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चित गरिनेछ ।
- नगरपालिका सबै स्वास्थ्य संस्थालार्इ किशोर किशोरी मैत्रीबनाई सेवाप्रदान गर्न सक्षमबनाइने छ ।

नीति : १६ स्वास्थ्य क्षेत्रका प्रगती एवं उपलब्धीहरुलार्इ संस्थागत गर्दै थप उपलब्धी हाँसिल गर्न आवश्यक समन्वय, सहकार्य तथा आवश्यकता अनुसार साभेदारी गरिनेछ ।

- नगरपालिकामा निर्माण हुने हरेक क्षेत्रगतनीति, रणनीति तथा योजनाहरुमा स्वास्थ्यको विषयलार्इ महत्वका साथ समावेश गरीने छ ।
- बहुक्षेत्रीय, बहुपक्षीय समन्वय र सहकार्य प्रणाली स्थापना गरी अन्तर संस्थागत समन्वय सुनिश्चित गरिनेछ ।

नीति : १७ बिभिन्नसरुवा रोग, किटजन्य रोग, पशुपन्छीजन्य रोग जस्ता निश्चित स्थान र समुदायमा विद्यमान रोगहरुको रोकथाम, नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन प्रभावकारी रुपमा गरिने छ ।

- क्षयरोग, एचआइभी र एड्स तथाऔलो लगायतका सरुवा रोगहरुको निगरानी, रोकथाम, नियन्त्रण, निवारण तथा उन्मूलनको लागि संघ तथा प्रदेश सरकारको समन्वयमा प्रभावकारी कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।
- रेबिज, सर्पदंश लगायतका पशुपन्छीजन्य र किटजन्य रोगहरु रोगहरुको रोकथाम, नियन्त्रण र उपचारको लागि सेवा विस्तार गरिनेछ ।

नीति : १८ नसर्ने रोग तथा मानसीक रोगको रोकथाम तथा व व्यवस्थापन, सुर्तिजन्य बस्तुको प्रयोग, मादकपदार्थ सेवन, लागूपदार्थ दुर्व्यसनी लगायतका स्वास्थ्य समस्यमहरुलार्इ निरुत्साहित गरि स्वस्थकर जिवनयापन गर्न प्रोत्साहन र प्रवर्द्धन गरिने छ ।

- स्वास्थ्य प्रवर्द्धनको लागि स्वस्थ आहार विहार, योग तथा ध्यान विधि प्रवर्द्धन गर्न सामुदायिक योग केन्द्र, व्यायामशाला, स्वस्थ हरित पार्क, पुनर्स्थापना केन्द्र लगायतका सेवा केन्द्रहरु स्थापना गरिनेछ ।
- मुटुरोग, मधुमेह, मृगौला रोग, दिर्घ श्वासप्रश्वास सम्बन्धि रोग, मष्तिस्क पक्षघात, क्यान्सर जस्ता दीर्घ रोगहरुको रोकथाम र व्यवस्थापन लागि Package of Essential Non-Communicable (PEN) Disease Interventions लार्इ विस्तार गर्दै स्वास्थ्य सामाजिक सुरक्षा योजनाहरु मार्फत विपन्न र असहायलार्इ आर्थिक सहलियत प्रदान गरीने छ ।
- मानसिक स्वास्थ्य समस्या रोकथाम र व्यवस्थापनका प्राथमिक मानसिक स्वास्थ्य सेवालार्इ सबै आधारभूत तहका स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रवाह गर्नका लागि आधुनिक तथा आयूर्वेद चिकित्सा पद्धतीबाट, मनोसामाजिक परामर्श तथा उपचार सेवा विस्तार गरिनेछ ।
- द्वन्द्व प्रभावित परिवारका लागि आवश्यक मनोसामाजिक परामर्शका लागि आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन गरि सेवामा निरन्तरता दिइनेछ । मानसिक रोगको उपचारमा प्रयोग हुने आवश्यक औषधिहरुको व्यवस्थापन गरिदै लगिनेछ ।
- लागू पदार्थ, मदिरा तथा सुर्तिजन्य पदार्थको विक्री वितरण तथा प्रयोगलार्इ बहुक्षेत्रीय सहकार्यमा नियमन गर्न समन्वय गरिनेछ ।

७.संस्थागत संरचना

७.१. नीतिकार्यान्वयनका लागि नगरपालिकाको नेतृत्वमा स्वास्थ्य संस्थाहरु रहनेछन । त्यस्तै नीतिमा उल्लेख भएको स्वास्थ्य अन्तर्गत सेवा प्रवाहका लागि नगरपालिका स्तरमा प्राथमिक अस्पताल स्थापना गरिनेछ ।

७.२ मानव संशाधनविकासकालागि प्रदेश सरकार, प्रदेश लोक सेवा, स्वास्थ्य प्रतिष्ठान वा मेडिकल कलेज र अन्य स्वास्थ्य जनशक्ति उत्पादन गर्ने निकायहरु संग क्षमता अभिवृद्धिका लागि समन्वय गरिनेछ । स्वास्थ्य संस्थाहरुमाप्रयोगशालासेवा, आँखाउपचार सेवा र प्रत्येक वडामा एउटा आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र तथा आवश्यकताअनुसार सामुदायीक स्वास्थ्य इकाई स्थापनाको लागि प्रदेश तथा संघीय सरकारसँग समन्वय एवं सहजीकरण गरिने छ ।

७.३ स्वास्थ्य क्षेत्रमानीतिगत सामञ्जस्यताकायम गर्न, स्वास्थ्यका योजनातर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मुल्यांकन तथा आवश्यकताअनुसार निर्देशनप्रदान गर्न नगरपालिकातहमा निर्देशक समितिवा अन्य संयन्त्रको व्यवस्था गरिनेछ ।

८. आर्थिक पक्ष

यस नीतिको कार्यान्वयनमूलतःनगरपालिको नियमित बजेटबाट गरिनेछ । यस नीतिमा रहेका उद्देश्यहरु हासिल गर्न नगरपालिकाका सबै शाखाहरुको कार्यक्रमतथा बजेटमा तालमेल मिलाई सबै नीतिमा स्वास्थ्यको अवधारणालाई अगाडी ल्याइनेछ । नेपाल सरकार र कर्णलीप्रदेशसरकारको नियमितवार्षिक कार्यक्रममार्फत यस नीतिले अवलम्बन गरेका रणनीति तथा कार्यनीतिहरु सम्बोधन गराउनपहल गरिनेछ । यसका साथै यो नीति कार्यान्वयन गर्न राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय विकास साभेदारहरु, संयुक्त राष्ट्र संघीय निकायहरु, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरु र निजी क्षेत्रसँग समेत समन्वय, सहकार्य र साभेदारी गरी आवश्यकश्रोत व्यवस्थापन गर्न पहल गरिनेछ ।

९. अनुगमन र मूल्यांकन

यस नीतिकार्यान्वयनको क्रममा अनुगमन गर्ने र अपेक्षित नतिजा र प्रतिफल प्राप्तीको मूल्यांकन गर्ने दायित्व नगरपालिका अन्तर्गतको सामाजिकविकास शाखाको हुनेछ । यसको लागि उक्त शाखाको संयन्त्र र क्षमताविकास गरिनेछ । वडासमितिरु एवम् अन्य सरोकारवालानिकायसँगको समन्वय र सहकार्यमा सहभागितामुलक अनुगमन प्रक्रिया अवलम्बन गरिनेछ । यसकालागि आवश्यक निर्देशिका तयार गरिनेछ । प्रत्येक पाँचवर्षमा यस नीतिको समीक्षा गरी आवश्यकता अनुसार अद्यावधिक र परिमार्जन गर्दै लगिनेछ ।

१०. नीतिकार्यान्वयनको कार्ययोजना

नीतिकार्यान्वयनका लागि नगरपालिकाले आवश्यक ऐन, निर्देशिका, कार्यविधी आदि तर्जुमा गर्नेछ । स्वास्थ्य सँग सम्बन्धित आवश्यक ऐन कानून, नियमावली तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरमा नेपालले गरेका प्रतिबद्धताको अधीनमा रही यस नीति कार्यान्वयनका लागि तत्कालीन, मध्यकालीन र दिर्घकालीन योजना बनाइने छ । उक्त योजनाअनुसार वार्षिक योजना तथा कार्यक्रम र बजेट निर्माण तथा कार्यान्वयन गरिनेछ । वार्षिक रुपमा कार्ययोजना कार्यान्वयनको समीक्षा गरी पुनरावलोकन गरिनेछ ।

११. जोखिम

राज्यपुनःसंरचनाको प्रारम्भिक चरण, बहूदो जनआकांक्षा, नगरपालिका संस्थागत विकासकाे चरणमा रहेको, सिमित साधनर स्रोत,नगरपालिकाको प्राथमिकतामा स्वास्थ्य क्षेत्रसमग्र विकासको मुद्दाका रुपमा स्थापीत गराउनु पर्ने बिद्यमान अवस्थायस नीति तथा रणनीतिले अपेक्षा गरेका नतिजाहरु प्राप्तिमा केही जोखिमहुन सक्छन । यद्यपी उल्लेखित जोखिमहरुको बावजुद नगरपालिकावासीलाई सर्वसुलभ, गुणस्तरिय स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चित गरी स्वस्थ नागरिकहरु तयार गर्न नलग्नु नगरपालिकाको स्वास्थ्य नीति २०७८ को प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने गरी जोखिमको न्युनिकरण गरिनेछ ।